

KUR'AN'DA ÜTU'L KİTAP VE EHL-İ KİTAP FARKI

Allah'ın Kitabının en temel ilkesi gereğince iki ayrı ifadeyle dile getirilen kavramların aynı şeyden bahsediyor olmaları imkansızdır. Aralarında mutlaka bir fark olması gerekmektedir. Ancak bu iki önemli kavramdan ehl-i Kitap yaygın olarak kullanılması-na rağmen ütu'l Kitap diye bir kavram olduğu bile çoğu zaman göz ardı edilmektedir.

Kur'an'da insanlara, Allah'ın gönderdiği Kitaplarla olan ilişkilerinin boyutuna göre farklı kavramlarla hitap edilmektedir. Bunların başında ümmî, ütu'l kitap (kitap verilenler) ve ehl-i kitap kavramları gelir.

Ümmî kelimesi Arapça "anne" anlamına gelen "ümm" kelimesinden türemiştir. Bilgi bakımından annesinden doğduğu gibi kalmış, bir şey öğrenememiş kişi anlamına gelir.¹ Kur'an'da ümmî olarak adlandırılan kişilerin Allah'ın Kitabından bir biçimde mahrum kalmış oldukları görülmektedir. Bu mahrumiyet kendilerine Kitap gönderilmemiş bir toplumda doğmuş olmak şeklinde olabileceği gibi Kitabı olan bir toplumda yaşamasına rağmen çeşitli sebeplerle onun içeriğindeki gerçeklerden uzaklaştırılmış olmak şeklinde de olabilir. Örneğin şu ayette ümmîlerin, kendilerine Kitap verilmiş olmayan kişiler olduğu net bir şekilde görülmektedir:

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ
أَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

Seninle tartışılırsa de ki: "Ben her şeyimle Allah'a teslim oldum; bana uyanlar da öyle!" Kendilerine Kitap verilenler ile ümmîlere de ki: "Siz de teslim oldunuz mu?" Eğer teslim olurlarsa, yola gelmiş olurlar. Ama yüz çevirirlerse sana düşen yalnızca ayetleri bildirmektir. Allah kullarını görür. (Âl-i İmrân 3/20)

Ayette iki ayrı sınıftan bahsedilerek "kendilerine Kitap verilenler ve ümmîler" ifadesi kullanılmaktadır. Bu karşılaştırmadan, ümmî kelimesi ile ellerinde Allah'ın gönderdiği bir kitap olmayan kişilerin kast edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim elçilerin ümmî olan bir toplumdan seçildiği vurgulanan aşağıdaki ayette de bu sayede onlara Kitap bilgisi verildiği belirtilmektedir:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

Ümmîlerin içinden elçi çıkaran Allah'tır. Onlara, O'nun ayetlerini okur, Kitab'ı ve hikmeti öğreterek onları geliştirir. Halbuki onlar daha önce açık bir sapkınlık içindeydiler. (Cuma 62/2)

Ümmî kavramı kendilerine Kitap verilmemiş toplumlar için kullanıldığı gibi ellerinde Kitap olduğu halde o Kitaptaki gerçeklerden bir biçimde mahrum kalmış olanlar için de kullanılmaktadır. Aşağıdaki ayette bu mahrumiyet, Kitaptan olduğunu düşündükleri birtakım kurgulara sahip olma şeklinde dile getirilmiştir. Bu kurgular gerçek Kitap olmadığı için bu kişilere de ümmî denilmiştir:

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِي وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

Onların bir kısmı ümmîdir; o Kitabı değil onunla ilgili kurguları bilir ve sadece tahmin yürütürler. (Bakara 2/78)

1 Lisân'ul-Arab maddesi.

Kısacası Kur'an'da ümmî, Allah'ın gönderdiği Kitaplarla ilgili bilgi dereceleri, annelerinden doğdukları gün gibi olan kişiler için kullanılan bir kavramdır.

İnsanların, Allah'ın Kitabı ile olan ilişkileri açısından, kitap kelimesi kullanılarak yapılan sınıflandırmada "ûtu'l Kitap (أوتوا الكتاب kitap verilenler)" ve "ehl-i Kitap (أهل الكتاب)" kavramları öne çıkmaktadır. Allah'ın Kitabının en temel ilkesi gereğince iki ayrı ifadeyle dile getirilen kavramların aynı şeyden bahsediyor olmaları imkansızdır. Aralarında mutlaka bir fark olması gerekmektedir. Ancak bu iki önemli kavramdan Ehl-i Kitap yaygın olarak kullanılmasına rağmen Êtu'l Kitap diye bir kavram olduğu bile çoğu zaman gözardı edilmektedir. Ancak her iki kavramın geçtiği ayetler dikkatle incelendiğinde aralarında bariz farklar olduğu, birbirlerinin yerine kullanılamayacakları görülecektir.

Êtu'l Kitap (أوتوا الكتاب (Kitap Verilenler)² Kavramı

"Êtu'l Kitap (أوتوا الكتاب Kitap verilenler)" ve "ehl-i Kitap (أهل الكتاب)" kavramlarının Kitaba muhatap olmuş bir toplumu dile getirdiğini ancak aralarında kapsam farklılığı olduğunu kelime anlamlarından çıkarabiliriz.

2 أوتوا ifadesindeki أوتوا kelimesi "verildi" anlamında üçüncü çoğul şahıs edilgen fiil olduğundan "verilenler" anlamını alabilmesi için başına الذين (ellezîne) bağlacını almak zorundadır. Yazımızın tamamında kolaylık olması açısından sadece ifadenin Êtu'l Kitap kısmı kullanılmış, ellezîne kısmı sadece anlama yansıtılmıştır. Zira "Kitap verilenler" denilmesi için "ellezîne Êtu'l Kitap" denilmesi gerekir.

Çünkü Êtu'l Kitap ifadesinin dilimizdeki karşılığı "Kitap verilenler'dir. Ehl-i Kitap denilen kişilerin de isimlendirmede Kitap kelimesi kullanılmasından dolayı kendilerine Kitap verilmiş kişilerden oluştuğu zorunlu olacağından Êtu'l Kitap kavramının Ehl-i Kitap'tan daha geniş bir topluluğu kast ediyor olması gerekir. Nitekim ileride okuyacağımız Âl-i İmrân Suresi'nin 98 ve 99. ayetlerinde Ehl-i Kitap'tan bahsedildikten sonra, 100. ayette yine bu kişiler kast edilerek "Êtu'l Kitabın bir kesimi" ifadesi kullanılmaktadır.

Êtu'l Kitap ifadesinin Kur'an'daki kullanımı değerlendirildiğinde ise Allah'ın Kitap gönderdiği toplumun genelinin kast edildiği, o Kitapla ilgili ileri seviyede bir bilgilerinin olup olmadığına vurgu yapılmadığı görülmektedir. Bu isimlendirme tıpkı bugün kullandığımız Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler gibi isimlendirmelere benzemektedir. Bugün Hristiyanlar dediğimizde aslında toplumsal bir sınıflandırma yaptığımız açıktır; bu kişilerin içerisinde kitaplarını bilen ve ona bağlı olanlar olduğu gibi kitapları ile hiç ilgisi olmayan kişilerin de olduğunu bildiğimiz ortadadır. Nitekim yukarıda da okuduğumuz Âl-i İmrân 20. ayette Êtu'l Kitap (Kitap verilenler) ifadesi ümmîlerin zıttı olarak kullanılmış, kitapları hakkındaki bilgi ve hassasiyetleri konu edilmemiştir:

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

Seninle tartışılırsa de ki: “Ben her şeyimle Allah’a teslim oldum; bana uyanlar da öyle!” Ūtu’l Kitap ile ümmîlere de ki: “Siz de teslim oldunuz mu?” Eğer teslim olurlarsa, yola gelmiş olurlar. Ama yüz çevirirlerse, sana düşen yalnızca ayetleri bildirmektir. Allah kullarını görür. (Âl-i İmrân 3/20)

Ūtu’l Kitap ifadesi ümmîlerin alternatifi olarak kullanıldığına göre, Kitaba muhatap olmanın en genel anlamını ifade ediyor olmalıdır. Yani mensuplarının Kitap hakkındaki bilgisine bakılmaksızın toplumsal bir sınıflandırma yapılıyor olması gerekir. Bu durumu daha açıkça görebileceğimiz ayetler de vardır:

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكَمْ
وَإِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ۚ اِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَكَانَ
اللّٰهُ غَفِيْرًا حَمِيْدًا

Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah’ındır. Sizden önceki ūtu’l Kitaba ve size yaptığımız tavsiye şudur: “Allah’tan çekinerek kendinizi koruyun. Ayetleri görmezden gelerseniz bilin ki göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah’ındır. Allah’ın bir şeye ihtiyacı yoktur, yaptığını da güzel yapar.” (Nisâ 4/131)

Ayetteki “sizden önceki ūtu’l Kitap ve siz” şeklindeki ayrım, ūtu’l Kitap olarak isimlendirilenlerin Allah’ın Kitap verdiği toplumların tüm fertlerini kapsadığını göstermesi bakımından önemlidir. Zira “siz” ifadesi ile kast edilen bütün müminler olduğuna göre “önceki ūtu’l Kitap” derken de Kitap verilmiş toplumun tamamı ifade ediliyor olmalıdır. Bir diğer ayet şöyledir:

الْيَوْمَ اُجَلُّ لَكُمْ الطَّيِّبٰتُ ۚ وَطَعَامُ الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا الْكِتٰبَ جُلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ جُلٌّ
لَّهُمْ ۚ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الْمُؤْمِنٰتِ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكَمْ
اِذَا اتَّيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرُهُنَّ مُحْصٰنِيْنَ غَيْرَ مُسَافِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِيْ اَحْدَانٍ ۚ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ

Bugün size, temiz olanlar helâl kılındı. Ūtu’l Kitabın yiyeceği size helâl, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mehirleri verir, namuslu olur, gizli dost tutmazsanız, iffetli mümin kadınlar ile ūtu’l Kitabın

iffetlileri size helâldir. Kim imanını göz ardı ederse yaptıkları boşa gider, Ahiret’te kaybedenlere karışır. (Maide 5/5)

Ayette “ūtu’l Kitabın” yiyecekleri ve iffetli kadınlarından bahsedilmektedir. Bu ifadelerin tüm bir toplumu kapsadığı dolayısıyla ūtu’l Kitap (Kitap verilenler) ifadesi ile Kitaptan bilgileri ne olursa olsun ellerinde Allah’ın Kitabı olan toplumun tüm bireylerinin kast edildiği açıkça görülmektedir. Kaldı ki bu ayette de bir önceki ayette olduğu gibi, “ūtu’l Kitap ve siz” sınıflandırması yapılmaktadır. Bu kavramın Kitaba muhatap olmuş toplumun tamamını ifade ettiğini görebileceğimiz bir ayet de şöyledir:

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نُّطَمِسَ
وُجُوْهَا فَتَرٰدَّهَا عَلٰى اَذْبَارِهَا اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا اَصْحٰبَ السَّبْتِ ۚ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ
مَفْعُوْلًا

Ey ūtu’l Kitap! Sizin yanınızda olan Kitabı tasdik edici olarak indirdiğimiz bu Kitaba inanıp güvenin. Yoksa itibarınızı yok eder, sizi yüzüstü hale getiririz. Yahut cumartesi yasağını çiğneyen ahaliyi dışladığımız gibi sizi de dışlarız. Allah’ın emri yerine gelir. (Nisâ 4/47)

Bu ayette öncekilerin ellerindeki Kitabı tasdik eden Kur’an’a iman çağrısı yapılmaktadır. Bu çağrının Kitabı muhatap olmuş toplumun belli bir kesimine yapıldığı düşünülemez. Dolayısıyla ūtu’l Kitap ifadesinin hiçbir ferdini istisna etmeden önceki Kitaba muhatap olanların tamamını anlattığı açıktır.

Ūtu’l Kitap ifadesiyle Kitap üzerindeki bilgisi veya Kitabı yaklaşımı ile ilgili bir bilgi verilmeksizin toplumun genelinden bahsedildiğini görebileceğimiz önemli bir ayet de şöyledir:

وَلَيْنِ اَنْتَيْتَ الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا الْكِتٰبَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوْا قِبَلَتَكَ ۚ وَمَا اَنْتَ بِتٰبِعٍ قِبَلَتِهِمْ ۚ وَمَا
بَغْضُهُمْ بِتٰبِعٍ قِبَلَةٍ بَغْضٍ ۚ وَلَئِنْ اَتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۚ إِنَّكَ
اِذَا لَمِىْنَ الظَّالِمِيْنَ

Ūtu’l Kitabı (Kitap verilenlere) bütün âyetleri (delilleri) getirsen senin kıblene uymazlar. Sen de onların

kıblesine uyacak değilsin. Onlardan hiçbiri diğerinin kıblesine de uymaz. Sana gelen bu bilgiden sonra onların isteklerine uyarsan, yanlış yapanlara karışır gidersin. (Bakara 2/145)

Burada da kibleye uyacak veya uymayacak olanlar Kitap verilen toplumun tamamı olacağından, ütu'l Kitap ifadesi ile Kur'an'dan önce kendilerine Kitap verilmiş olan toplulukların her bir ferdi kast edilmekte, Kitapları hakkındaki bilgi derecelerine göre bir ayırım yapılmamaktadır.

Sonuç olarak ütu'l Kitap (Kitap verilenler) ifadesi Allah'ın Kitap verdiği bir toplum için kullanılan en genel kavramdır. Bu kullanımda toplumun Kitaba olan yaklaşımına ve bilgi seviyesine bir vurgu yapılmamaktadır.

Ehl-i Kitap أهل الكتاب Kavramı

Ellerinde Allah'ın Kitabı bulunan kişiler için, içerisinde kitap kelimesinin kullanıldığı bir diğer tavsif ve tasnif edici ifade "ehl-i Kitap" ifadesidir. Bunun ütu'l Kitap ifadesinden bir farkı olmalıdır. Bu ifadenin geçtiği ayetleri aradaki bu farkı görebilmek amacıyla okuduğumuzda, "ehl-i Kitap" kullanımının Allah'ın Kitabı üzerinde uzmanlık gerektirecek derecede bilgi sahibi olanları kapsadığını tespit etmek mümkün olmaktadır:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تُشْهَدُونَ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Ey Ehl-i Kitap! Allah'ın ayetlerini ne diye örtüyorsunuz, halbuki doğru olduklarına şahitsiniz? Ey Ehl-i Kitap! Gerçeği neden gerçek dışı gibi gösteriyor, bildiğiniz halde gerçeği gizliyorsunuz? (Âl-i İmrân 3/70-71)

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ

Ey Ehl-i Kitap! Size, Kitap'tan gizlediğiniz birçok şeyi ortaya çıkaran, birçoğuna da dokunmayan Elçimiz (Kitabımız) geldi. Size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap geldi. (Mâide 5/15)

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ

De ki "Ey Ehl-i Kitap! Neden Allah'ın ayetlerini örtüyorsunuz? Neler yaptığınıza Allah şahittir." (Âl-i İmrân 3/98)

Ayetlerde ehl-i Kitap ifadesi Allah'ın ayetlerini, doğru-luğuna şahitlik edecek derecede kavramış, dolayısıyla gizlenmesi gerektiğinin farkında olup nasıl gizlenebileceğini de bilen kişiler için kullanılmakta, bu kişilerin gerçeği gayet iyi bildikleri ortaya konmaktadır. O halde ehl-i Kitap ifadesi, Kitap verilmiş bir toplumun tamamını değil, onların Kitap konusunda uzmanlık derecesinde bilgi sahibi olanlarını anlatmaktadır. Hatta yukarıdaki ayetin devamında ehl-i Kitabın iman eden kişileri saptırmak için kullandıkları yöntem detaylandırılmakta ve böylece Kitap üzerindeki uzmanlıklarının seviyesi de gözler önüne serilmektedir:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ ۚ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

De ki "Ey Ehl-i Kitap! İnanmış kimseleri neden Allah'ın yolundan engelliyorsunuz? Neden göz göre göre o yolda anlaşılmayacak biçimde bir eğrilik (ivec) oluşturmaya çalışıyorsunuz? Yaptığınız hiçbir şey, Allah'a gizli kalmaz." (Âl-i İmrân 3/99)

Allah'ın yolunda başkaları tarafından anlaşılmayacak şekilde eğrilik (عوج - ivec) yapabilmek Allah'ın Kitabı üzerinde üst seviyede bilgi sahibi olmayı gerektirir. Ayetin devamında Rabbimiz müminleri bu kişilere karşı uyarırken, onları ütu'l Kitabın bir kesimi (taifesi) ifadesiyle tarif etmektedir: Bu da her Kitap verilenin (ütu'l Kitabın) ehl-i Kitap olmadığını gösterir:

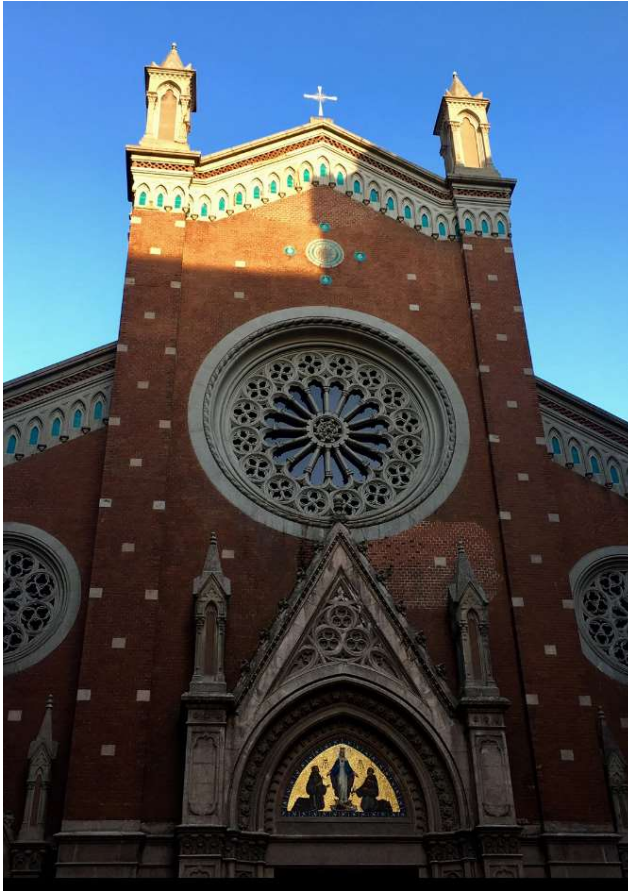
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ

Ey inanıp güvenenler! Ütu'l Kitabın bir kesimine uyarsanız, inanıp güvendikten sonra sizi ayetleri görmeyecek hale getirirler (kâfir yaparlar). (Âl-i İmrân 3/100)

Bir başka ayette Rabbimiz, teslis inancının gerçek olmadığını, bunun dinde aşırılık olduğunu ve gerçeği çok iyi bildiklerini, ehl-i Kitap hitabıyla doğrudan bu uzman kişilere söylemektedir:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْفَاها إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا اللَّهَ وَرُسُلَهُ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırılık etmeyin, Allah hakkında sadece gerçeği söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih yalnızca Allah'ın elçisidir; Meryem'e ulaştırdığı söz ve kendinden bir ruhtur. Öyle ise Allah'a ve elçilerine inanıp güvenin. "Tanrı üçtür" demeyin; bundan vazgeçin; bu sizin hayrınıza olur. Allah tek ilahtır, başkası da yoktur. O'nun çocuğa ne ihtiyacı

olur! Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur. Size Allah'ın desteği yeter. (Nisâ 4/171)

Görüldüğü üzere ehl-i Kitap kavramı kendilerine Allah'ın Kitabı ulaşmış toplumlar içerisinde Kitabı iyi bilenler için kullanılmaktadır. Nitekim İsa Aleyhisselam, İncil'e rağmen tanrılık vasfının yakıştırılması din adamları yani ulemâ sınıfının işidir. Bunu yapabilmek için de gerçeği iyi bilmeli, nereyi nasıl yorumlayarak dini bozacaklarını biliyor olmalıydılar. Sıradan halkın böyle bir iddiası olması düşünülemez. Bu sebeple ayette ütu'l Kitap değil, ehl-i Kitap ifadesi kullanılmıştır. Bu kavram tek başına sadece bu kişilerin Kitap hakkındaki bilgilerini ortaya koymakta, bu bilgiyi iyi ya da kötü yolda kullanmaları ile ilgili bir bilgi vermemektedir. Bu sebeple, bu konudaki detaylandırma ayrıca yapılmaktadır. Yukarıda bu bilgilerini doğru kullanmayanlarla ilgili ayetler gördük. Bunun tam tersi davranışı gösterenler ile ilgili olarak da şu ayetleri görmemiz yerinde olacaktır:

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ

Hepsi bir değildir, Ehl-i Kitap içinde dik duruşlu bir toplum da vardır. Onlar gecenin bölümlerinde Allah'ın âyetlerini tilâvet eder, secde ederler. (Âl-i İmrân 3/113)

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

Ehl-i kitap içinde Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilmiş olana inanıp güvenen, Allah'a karşı saygılı olanlar vardır. Onlar, Allah'ın ayetlerini geçici bir bedelle değişmezler. Onların, Rableri katında ödülleri vardır. Allah, hesabı çabuk görür. (Âl-i İmrân 3/199)

Rabbimizin ehl-i Kitap olarak tanımladığı kişilerin, Kitabın ayetlerini tilâvet eden yani metodik bir okuma yapabilecek düzeyde bilgi sahibi olan kişiler olduğu bu ayetlerde de gözlerden kaçmamaktadır.

Ehl-i Kitap ve ütu'l Kitap kavramları arasındaki ortaya koymaya çalıştığımız bu fark görülmediği zaman anla-

Foto: Bahar Şener, bahar.senol.sener@gmail.com

şılması güçleşen ayetlerden biri şöyledir:

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

Ehl-i Kitaptan her biri ölmeden önce, ona mutlaka inanacaktır. O da (mezardan) kalkış günü onların aleyhine şahitlik edecektir. (Nisâ 4/159)

Ayette ehl-i Kitaptan olan kişilerin ölmeden önce inanacakları İsa Aleyhisselamdır. Bu kişiler ellerindeki Allah'ın Kitabını iyi bildikleri için İsa Aleyhisselamın Allah'ın elçisi olduğunu, onun asılmadığını çok iyi bilmektedirler. Dolayısıyla kendilerine Kitap verilenler içinde Kitabı okuyup ondaki bilgilere sahip olanlar artık ehl-i Kitap olarak anılmaktadırlar ve doğal olarak bu gerçeği de görmüş kişilerdir.

Ûtu'l Kitap (Kitap verilenler) ve ehl-i Kitap (Kitabı bilenler) ifadeleri arasındaki farkı yani ehl-i Kitabın Ûtu'l

Kitap içerisindeki Kitabı bilen kişiler olduklarını, birbirlerinin müteşabihi olan aşağıdaki iki ayetle görmemiz konuyu netleştirmemize yardımcı olacaktır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

كَافِرِينَ

Ey inanıp güvenenler! Ûtu'l Kitabın bir kesimine uyarmanız, inanıp güvendikten sonra sizi ayetleri görmeyecek hale getirirler (kâfir yaparlar). (Âl-i İmrân 3/100)

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْتَصُوا وَاضْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ

شَيْءٍ قَدِيرٌ

Ehl-i Kitaptan birçoğu, isterler ki inanıp güvenme-

nizden sonra sizi Kitab'ı görmeyecek hale bir getir-seler! Bunu, gerçekleri bütün açıklığı ile gördükten sonra, içlerinde oluşan kıskançlıktan dolayı yaparlar. Onlara ilişmeyin, Allah'ın emri gelinceye kadar ken-di hallerine bırakın. Her şeye bir ölçü koyan Allah'tır. (Bakara 2/109)

Yukarıdaki ilk ayette “ûtu'l Kitabın bir kesimi” denile-rek “ehl-i Kitabın” kötü niyetli olanlarının kast edildi-ğini ikinci ayetten görebiliyoruz. Buna göre öncelikle “ehl-i Kitabın” “ûtu'l Kitabın” bir bölümü olduğu yani kitap verilenlerin içinde o kitabı bilenlerden bahse-dildiği anlaşılmaktadır. İkinci ayette ise bu kez “ehl-i Kitap” ifadesi kullanılarak aynı tavrı ortaya koyan ki-şilerden bahsedilmektedir. Ayrıca bu ayetlerde ehl-i Kitabın da bir bölümü olan Kitap bilgilerini kötüye kul-lananlardan bahsedilmektedir. Zaten bu kişilerin hep-sinin bir olmadığını, yukarıda da görmüştük. Nitekim Beyyine Suresi'ndeki ayetlerde ehl-i Kitap içerisinde kafirlik eden, yani ayetleri örterek görmezlik edenler-den bahsedilmektedir:

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ رَسُولٌ
مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً فِيهَا كُتِبَ قِيمَةٌ

Ehl-i Kitaptan (Kitabı iyi bilenlerden) kafir olanlar ile müşrikler, kendilerine o beyyine gelinceye kadar çözülecek değıllerdir. Beyyine, Allah'ın elçisidir, tertemiz sayfalar okur. Onlarda dosdoğru hükümler bulunur. (Beyyine 98/1-3)

Burada eh-i Kitap kavramı kullanılarak çözülmeyen bahsedilirken, hemen devamındaki ayette ûtu'l Kitap kavramı kullanılarak parçalanma ve fırkalara ayrılma-dan bahsedilmektedir:

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَغْدٍ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ

ûtu'l Kitap (Kitap verilenler) o beyyine gelinceye kadar bölünüp parçalanmazlar. (Beyyine 98/4)

Yukarıda ehl-i Kitap ifadesinin kullanıldığı ayetlerde

çözülmüş olanlar anlamına gelen münfekkîn (منفكين) kelimesi kullanılırken, ûtu'l Kitap ifadesinin kullanıl-dığı 4. ayette fırkalaşma, bölünme anlamına gelen teferreka (تفرق) fiili kullanılmıştır. Bunun sebebi ehl-i Kitap ile kast edilen Kitabı bilenlerin, beyyine yani “tertemiz sayfalar tilâvet eden elçi” gelince ona uymak yerine kendi kurguları ile birtakım yapılar oluştura-rak ayrıştıklarını göstermek olmalıdır. Fırkalaşmadan bahsedilen ayette ûtu'l Kitap kavramı kullanılarak bu yeni kurgusal yapıların peşinden giden farklı fırkaları oluşturan insan kitleleri dile getirilmiş olmaktadır. Bu sebeple devamındaki ayette yapılan tehdit ûtu'l Kita-ba değil, bu fırkalaşmaya sebep olan ehl-i Kitaba yani Kitabı bilenlere yapılmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ

Ehl-i Kitaptan (Kitabı iyi bilenlerden) kafir olanlar ile müşrikler, ölmek üzere Cehennem ateşine gireceklerdir. İşte onlar yaratılmışların en zararlılarıdır. (Beyyine 98/6)

Kiblenin tahvili ile ilgili ayetlerde de bu iki kavram ara-sındaki farkı görmemiz mümkündür:

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ ۚ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ

(Ey Nebî) Yüzünün sık sık göğe döndüğünü görüyo-ruz. Seni istediğin kıbleye elbette çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir! Nerede olur-sanız olun, (namazda) yüzünüzü onun tarafına çe-virin! ûtu'l Kitap iyi bilirler ki bu, Rablerinin gerçek hükmüdür. Yaptıkları hiçbir şey, Allah'ın dikkatin-den kaçmaz. (Bakara 2/144)

Ayette Nebimizin kiblenin değişmesi konusunda bir beklenti içinde olduğu dile getirilmektedir. Bunun se-bebi Medine'deki Yahudilerin kendisini bu konuda sı-kıştırmaları olmalıdır. Zira hepsi kiblenin değişeceğini

kendi kitaplarından dolayı bilmektedirler. Bu sebeple Nebîmize kibleyi değiştirmede için bekledikleri elçi olamayacağı yönünde ithamlarda bulunuyor olmaları gerekir. İşte ayetin başındaki “yüzünün sık sık göğe döndüğünü görüyoruz. Seni istediğin kibleye elbette çevireceğiz” ifadesinin sebebi Nebîmize bu konuda yapılan baskılar olmalıdır. Buradan da anlaşılıyor ki kiblenin tahvili önceki Kitabın mensupları arasında iyi bilinen bir durumdur. Bu sebeple bu ve sonraki ayetlerde ût’ul Kitap kavramı kullanılmıştır:

وَلَيْتَ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

Ûtu’l Kitaba bütün âyetleri (delilleri) getirsen senin kiblene uymayı kabul etmezler. Sen de onların kıb-

lesine uyacak değilsin. Onlardan hiçbiri bir diğersinin kiblesine de uymaz. Sana gelen bu bilgiden sonra olurda onların isteklerine uyarsan, yanlış yapanlara karışır gidersin. (Bakara 2/145)

Bu kadar iyi bilinen kiblenin değiştirileceği gerçeğini gizleyebilmek için ise sadece Kitap almış bir topluma mensup olmak değil, Kitabı iyi bilmek yani onun “ehli” olmak gerekir. İşte devamındaki ayette ûtu’l Kitap içindeki bu bilgili kişiler ayrıca zikredilmekte ve bu gizlemeyi bilerek yaptıkları belirtilmektedir:

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ آبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

Kendilerine Kitap verdiklerimiz bunu (Kâbe’nin tekrar kible olacağını), kendi oğullarını bildikleri gibi bilirler. Ama onların birtakımı bu gerçeği bildikleri halde gizlerler. (Bakara 2/146)

Gerçeği bildikleri halde gizleme eylemi ûtu’l Kitap içindeki ehl-i Kitabı anlatıyor olmalıdır. Nitekim toplumun diğer kesiminden farklarının gerçeği bilmeleri olduğu ayette açıkça görülmektedir. Zaten kendi toplumlarına Nebîmizin kibleyi değiştirmede için beklenen elçi olmadığı bilgisini yayanlar da bu kişiler olmalıdırlar. Bu sayede kiblenin tahvili toplum nezdinde kendi oğullarının bilgisi gibi marifet haline gelmiştir.

Sonuç olarak Kur’an’da ûtu’l Kitap ve ehl-i Kitab kavramları arasında fark vardır. Ûtu’l Kitap ile kendilerine Kitap verilmiş olan toplumlar kast edilerek genel ve sosyal bir tasnif yapılmakta, ehl-i Kitab ifadesiyle de Kitap verilmiş olanlar içerisindeki Kitabı ileri derecede bilenlerden bahsedilmekte, ilmî bir tasnif yapılmaktadır.

NOT: Bu makale daha önce www.suleymaniyevakfi.org sitesinde yayınlanan aynı adlı çalışmamızın gözden geçirilip geliştirilmiş halidir.